УДК 371.315

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2021.76-2.23>**Н. М. Назаренко**старший викладач кафедри романо-германських мов
навчально-наукового центру мовної підготовки
Національної академії Служби безпеки України**О. Г. Магден**старший викладач кафедри іноземної філології та перекладу
Київського національного торговельно-економічного університету

ПРОБЛЕМА АДАПТАЦІЇ НАВЧАЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ У ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ПРОФЕСІЙНОГО СПРЯМУВАННЯ

У пропонованій статті висвітлено проблему підготовки матеріально-ресурсної бази для вивчення іноземної мови професійного спрямування в закладах вищої освіти. Особливу увагу приділено адаптації навчальних матеріалів та автентичних текстів професійного змісту. Автори статті зазначають, що необхідність адаптації наявних ресурсів зумовлена різними факторами. До найголовніших вони відносять такі фактори як освітні потреби студентів, їх рівень володіння іноземною мовою, наявність і доступність інформації для певних напрямів підготовки, а також необхідність для викладача застосовувати гнучкий підхід до створення навчальних матеріалів в умовах дистанційного чи змішаного навчання.

Також розглянуто та проаналізовано найбільш поширені підходи до адаптації навчальних матеріалів, які викладач може застосовувати в процесі підготовки до занять. За наявності певних навчально-методичних комплексів або підручників можна або зменшувати, або розширювати об'єм навчального матеріалу, переформатовувати матеріал, змінюючи послідовність вправ, модифікувати завдання так, щоб вони відповідали поставленій меті заняття. У випадку з автентичними текстами важливо застосовувати такі методи, як спрощення матеріалу на лексико-семантичному й синтаксичному рівнях і трансформація об'ємних текстів шляхом виділення важливої інформації іншим шрифтом або у вигляді списку, супроводжуючи тексти таблицями, схемами тощо. До особливо ефективних способів адаптації автори відносять доповнення й урізноманітнення матеріалу, використовуючи відеоресурси та онлайн додатки з додатковими вправами й тестами, що дає змогу підвищувати інтерес і мотивацію до навчальної дисципліни, а також розширює можливості самостійної роботи студентів.

На думку авторів, адаптація навчальних матеріалів – це невід'ємний етап підготовки до занять, який передбачає внесення змін до наявних інформаційних і дидактичних ресурсів. Такі зміни дають змогу задовольнити потреби студента, розширити можливості роботи для викладача, реалізувати його творчий потенціал і зробити навчальний процес більш ефективним.

Ключові слова: адаптація навчальних матеріалів, види адаптації, доповнення/скорочення/трансформування/спрощення навчального матеріалу, іноземна мова професійного спрямування.

Постановка проблеми. Незважаючи на широке застосування диференційного підходу при формуванні груп для вивчення іноземної мови, викладачі ЗВО все ще стикаються з проблемою різного рівня сформованості мовленнєвої компетентності, а також іноді низької мотивації до вивчення іноземної мови в здобувачів вищої освіти в межах однієї групи. У процесі викладання перед викладачем постає декілька ключових завдань: організація роботи на занятті з урахуванням можливостей і потреб кожного студента, підвищення зацікавленості до предмета й мотивації до навчання та, найголовніше, підготовка матеріально-ресурсної бази й відповідних завдань для досягнення навчальної мети. Особливо гостро ця проблема постає в умовах дистанційного навчання, оскільки відсутність безпосереднього контакту з аудиторією й обмежені можливості викладача застосовувати різні методи

роботи зі здобувачами вищої освіти вимагають гнучкості, диференційного підходу й креативності в процесі підготовки необхідних навчальних матеріалів для проведення практичних занять.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблеми створення й адаптації матеріалів саме для вивчення англійської мови висвітлювалися в роботах зарубіжних авторів, як-от: А. Малі, де автор описує поняття «адаптація» навчальних матеріалів і його основні види; А. МакГрес, який дає практичні поради вчителям іноземної мови: як правильно оцінювати, адаптувати, доповнювати й створювати навчальні матеріали; Б. Томлінсон та ін. У вітчизняній науковій парадигмі ці питання розглянуто переважно в площині інклюзивної освіти, тому можна вважати ці питання не досить вивченими особливо у сфері вищої освіти, що й визначає актуальність дослідження.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є розглянути й проаналізувати основні підходи до створення й адаптації навчальних матеріалів для вивчення іноземної мови професійного спрямування в закладах вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. За визначенням А. Малі, адаптація – це процес, що передбачає внесення змін до наявних навчальних матеріалів, відповідно до потреб студента, викладача та змісту навчання, щоб підвищити ефективність навчання [4, с. 80]. Цей процес може бути досить дієвим та ефективним, оскільки передбачає низку способів застосування залежно від об'єкта (who), заради якого необхідні певні зміни, причини (why), мети (what for) і тривалості. Адаптація може бути як незначною, короткостроковою і спонтанною як реакція на певну ситуацію під час заняття, так і тривалою, добре спланованою й навіть із залученням студентів.

Беззаперечно, викладання іноземної мови професійного спрямування має свою специфіку й значно відрізняється від викладання мови загального вжитку. Серед основних проблем можна виокремити такі: обмежена кількість або відсутність навчальних матеріалів з певних напрямів професійної підготовки у формі підручників і навчально-методичних комплексів; змістова невідповідність автентичних матеріалів, що пояснюється відмінностями в політичних, законодавчих, економічних системах англomовних країн; утрата актуальності чи застарілість інформації, пов'язані зі стрімким розвитком технологій (особливо при викладанні іноземної мови у сфері інформаційних технологій і телекомунікації). Тому створення, адаптація й оновлення навчальних матеріалів є невід'ємним складником процесу підготовки викладача до занять з іноземної мови.

Розглянемо деякі підходи до адаптації навчальних матеріалів. Найбільш поширеною можна вважати адаптацію навчального матеріалу базового підручника. У деяких випадках викладачі використовують матеріал підручника незмінно, так як він викладений, але, як зауважує Олрайт, підручник є джерелом ідей і різних видів діяльності, а не навчальним посібником [1, с. 9]. Тому для ефективного процесу оволодіння іноземною мовою дуже важливо для викладача сприймати матеріал підручника як такий, що може бути оціненим і реорганізованим як перед заняттям, так і безпосередньо під час нього. Серед основних причин, які зумовлюють необхідність адаптації навчального матеріалу, можна виокремити такі: невідповідність матеріалу рівню володіння іноземною мовою здобувачів освіти, його об'єму відповідно до обсягів навчального часу, відведеного на вивчення дисципліни; недостатню кількість вправ на опрацювання й засвоєння лексичного матеріалу професійного спрямування; також тек-

сти для читання містять велику кількість невідомої лексики, яка вимагає особливої уваги, тематика матеріалу є досить складною через брак фонових чи фахових знань. Ш. Халім і Т. Халім виокремлюють такі способи адаптації [3, с. 638];

– доповнення або скорочення навчального матеріалу. Такий тип адаптації особливо важливий у випадку неоднорідності навчальної групи. Матеріал більшості підручників для вивчення англійської мови професійного спрямування передбачає щонайменше середній рівень володіння іноземною мовою. Отже, адаптація матеріалу необхідна як для здобувачів з низьким, так і з високим рівнем мовленнєвої компетенції. Це може містити доповнення навчального матеріалу додатковими підготовчими вправами, опорними таблицями, блок-схемами (особливо для роботи з текстами з професійної тематики), а також створення окремого альтернативного уроку з паралельним викладенням навчального матеріалу, який розрахований на здобувачів з низьким рівнем. Для здобувачів з високим рівнем володіння мовою необхідно розширювати навчальний матеріал і доповнювати його завданнями підвищеної складності або таким, що вимагає творчого підходу, щоб підтримувати мотивацію і зацікавленість у вивченні предмета. Інколи ці два підходи застосовуються одночасно, коли виникає потреба вилучити певну частину матеріалу й замінити її іншим відповідно до практичної мети заняття;

– модифікація навчального матеріалу передбачає процес унесення змін для покращення або пристосування матеріалу відповідно до певної мети. Найчастіше метою модифікації навчального матеріалу є необхідність зробити його більш комунікативно спрямованим, створюючи завдання на вирішення певних проблем, моделювання комунікативних ситуацій, пов'язаних із майбутньою професійною діяльністю;

– спрощення навчального матеріалу. Такий тип адаптації найчастіше застосовується до автентичних текстів. Спрощення може передбачати зміну структури речень, а саме: заміну складних і довгих речень на декілька коротких, що значно полегшує сприйняття й розуміння змісту тексту. У деяких випадках тематика оригінальних текстів професійного спрямування є досить складною, тому спрощення може передбачати не зміну оригінального тексту, а представлення навчального матеріалу в декілька етапів для його поступового опрацювання та засвоєння. До того ж деякі семантичні, лексичні й синтаксичні складники автентичних текстів можуть викликати певні труднощі. Серед семантичних труднощів найпоширенішими є багатозначність і вживання слів у їх переносному значенні. Так, наприклад, дієслово *illustrate* в не носія мови скоріш за все асоціюватиметься з мистецтвом або малюванням. Тому,

адаптуючи оригінальні тексти, є доречною заміна слова в переносному значенні іншими словами, вжитими в їх прямому значенні, яке буде більш зрозумілим. Автентичні тексти, як правило, містять досить велику кількість складних слів і виразів, які потребують спрощення, звичайно, якщо це не стосується термінів і суто професійної лексики. Так, певні лексичні одиниці, які не так широко вживаються, або слова латинського походження можна замінити більш відомими та поширеними в англійській мові відповідниками, що полегшить сприйняття й розуміння навчального матеріалу. Сталі вирази, значення яких складно зрозуміти з контексту, краще замінити на більш зрозумілі. Найбільше проблем спричиняють ідіоматичні вирази, які в більшості випадків відображають певні культурні аспекти й не є універсальними. Такі лексичні елементи краще замінити або передати їх значення описовим способом. Складні видочасові форми з декількома допоміжними дієсловами, а також складні пасивні конструкції, які не є типовими для носіїв української мови, зазвичай є складними для розуміння, перекладу й подальшого відтворення, тому доцільно трансформувати такі речення, уживаючи прості видочасові форми та активний стан дієслова [2].

Для покращення сприйняття оригінальних текстів та уникнення неоднозначності інколи варто спростити деякі синтаксичні елементи, а саме: пунктуацію або еліптичні конструкції, які досить поширені в англійській мові. Уживання тире, наприклад, замість *ком*, коли в реченні є декілька однорідних членів, що теж виділяються комами, допоможе уникнути неоднозначності. Еліптичні конструкції також можуть спричинити певні труднощі, оскільки студенти можуть не зрозуміти, яке зі слів випущено. Тому інколи доречно доповнити такі речення повними формами;

– перегрупування навчального матеріалу передбачає переформатування порядку викладення матеріалу в межах окремого уроку чи розділу або навіть зміну порядку вивчення декількох розділів, що може забезпечити більш логічну подачу навчального матеріалу й, відповідно, покращити його засвоєння. Це може містити в складі упорядкування завдань відповідно до рівня складності, групування вправ за різними принципами. Такий тип адаптації також застосовується у випадку, коли кількість годин, відведених на вивчення дисципліни, є недостатньою для опанування навчального матеріалу підручника в повному обсязі. Визначати об'єм і порядок викладення навчального матеріалу варто відповідно до мовних потреб здобувачів вищої освіти.

Окрім розглянутих методів адаптації навчального матеріалу, досить дієвими є такі прийоми. Під час роботи з об'ємними текстами важливо сконцентрувати увагу студентів на головній, важли-

вій, інформації. Існує багато способів трансформації тексту, які дадуть змогу полегшити роботу з навчальним матеріалом: виділення додаткових абзаців, виокремлення ключових моментів у вигляді списку, зміна кольору або розміру шрифту, виділення важливих елементів жиром або курсивом. Досить дієвим прийомом є так звана візуалізація навчального матеріалу – супровід графіками, таблицями, схемами тощо.

Сучасні технології та доступ до численних інтернет-джерел також значно розширюють можливості адаптації навчальних матеріалів і дають змогу урізноманітнити види роботи, полегшити сприйняття й підвищити мотивацію здобувачів освіти до вивчення іноземної мови. Модифікація та доповнення навчального матеріалу можуть включати посилання на різноманітні відео ресурси, презентації тощо; створення викладачем онлайн додатків з додатковими завданнями чи тестами для самоперевірки та контролю знань студентів. Серед основних переваг інтеграції технологічних засобів можна виокремити можливість здобувачів вищої освіти працювати самостійно в зручний для них час. Використання онлайн тестів дає змогу викладачу отримати миттєвий результат, виявити прогалини й звернути на них увагу, також це дає можливість використати більш раціонально навчальний час, виділений на поточну перевірку знань під час практичного заняття. І, звичайно, такий вид адаптації покращує навички самостійної роботи, стимулює аналітичне мислення, підвищує самооцінку, впевненість та інтерес до навчальної дисципліни.

Висновки і пропозиції. Отже, адаптація навчальних матеріалів для вивчення іноземної мови професійного спрямування є невід'ємним і безперервним процесом. Вибір виду й об'єму адаптації залежить виключно від потреб і рівня володіння іноземною мовою здобувачів вищої освіти. Адаптація навчальних матеріалів є частково мистецтвом, частково наукою, тому вимагає від викладача творчого підходу, постійного аналізу потреб студентів, урахування лінгвістичних та екстралінгвістичних факторів під час роботи з оригінальними текстами, пошуку способів підвищення мотивації й інтересу до навчальної дисципліни.

Список використаної літератури:

1. Allright R.L. What do we want teaching materials for? *ELT Journal* 1. P. 5–18. URL: <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.458.3348&rep=rep1&type=pdf>.
2. Dariam S. Adapting Authentic Materials for Language Teaching. URL: <https://eric.ed.gov/?id=EJ650634>.
3. Halim Sh., Halim T. Adapting Materials: Revising the Needs of Learners. *International Journal of Humanities and Cultural Studies*. 2016. Vol. 2.

- Issue 4. P. 633–642. URL: <http://www.ijhcs.com/index.php/ijhcs/index>.
4. Maley A. Squaring the circle – reconciling materials as constraint with materials as empowerment. Tomlinson B. (ed). *Materials Development in Language Teaching*. 2nd ed. Cambridge : Cambridge University Press. P. 379–402. URL: <https://documents.pub/document/squaring-the-circle-reconciling-materials-as-a-constraint-with-materials-as-empowerment-maley-1998.html>.
 5. McGrath I. *Materials evaluation and design for language teaching*. Edinburgh : Edinburgh University Press, 2016. 344 p. URL: <https://www.jstor.org/stable/10.3366/j.ctv10kmd52>.
 6. Tomlinson B. *Developing materials for language teaching*. London : Continuum Press, 2003. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/language-teaching/article/abs/materials-development-for-language-learning-and-teaching/AB9B247D6CDA981F0E3BDCD8FC3DBE36>.

Nazarenko N., Magden O. The problem of adapting teaching materials for teaching a foreign language for specific professional purposes

The given article reveals the problem of developing teaching resources aimed at learning a foreign language for specific professional purposes in high school. Special attention is paid to the process and ways of adapting teaching materials and authentic career-focused texts. The authors of the article point out that there are a few factors determining the necessity to adapt existing resources. Among them, there are the following: students' educational needs, their linguistic competence, availability of the information resources relevant to certain career paths, as well as the necessity for a teacher to apply a flexible approach to creating and adjusting teaching materials especially in the process of distant or blended education.

The authors of the article also analyse the most commonly used approaches to adapting teaching materials which a teacher may apply when preparing for lessons. Using available course books or textbooks on the subject, teachers can reduce or expand the amount of teaching material, restructure the material itself changing the task order, modify the tasks so that they meet the lesson objectives. When using authentic texts, which, as a rule, are difficult for learners to deal with, it becomes essential to simplify materials at the semantic and syntactic levels and structure information in lengthy texts using different fonts to highlight the essential information, or lists as well as adding various visuals like charts, mind maps, etc. The authors assume that supplementing teaching resources with videos and extra online training and testing applications is especially efficient as it boosts the interest and motivation to the subject as well as allows learners to work individually.

According to the authors, the adaptation of teaching materials is an integral component of teachers' work which suggests making modifications to available information and learning resources. These modifications enable to meet students' needs while learning a foreign language for specific professional purposes, increase opportunities for teachers' work, exploit their creative capacities and transform teaching into a more efficient process as well.

Key words: adaptation of teaching materials, types of adaptation, add/shorten/modify/simplify teaching materials, foreign language for specific professional purposes.